

Hivatalos bírálóat
Dr. Jakab András: „Az európai alkotmányjog nyelve”
című akadémiai doktori értekezéséről

I.

A bírálóat tárgyát képező értekezés összeállítását – a Szerző szándéka szerint – a következők motiválták: »Ez a könyv az alkotmányjog nyelvét elemzi, különös tekintettel Európára. Ezen a nyelven a legtöbb társadalmi kérdést meg lehet fogalmazni, csak követnünk kell a nyelvtani szabályokat és elsajátítanunk a szókincset. Az alkotmányjogászok hivatásuknál fogva ezt a nyelvet beszélik a munkájuk pedig az, hogy a társadalmi problémákat alkotmányjogiakká fordítsák le és viszont. Az alkotmányelmélet művelői (jelen sorok írója is közéjük sorolja magát) azt tekintik feladatuknak, hogy leírják ezt a nyelvet, sőt befolyásolják használatát azáltal, hogy megmondják az alkotmányjogászoknak, hogyan kell helyesen használniuk. Általánosságban azt a javaslatot fogalmazom meg a könyvben, hogy vegyük szemügyre azokat a társadalmi kihívásokat, melyekre adott válaszként e nyelv egyes elemei a maguk idejében megszülettek, valamint hogy ezen elemek jelentését a mai kihívások fényében keressük.

Az elnevezés nem azt jelenti, hogy az objektív cél egészen objektív módon megállapítható: az „objektív” szó pusztán a cél eredetére utal. Egy tárgyi, ti. a norma alapján állapítjuk meg a célt (nem pedig az alany, azaz a jogalkotó szerint), feltételezve, hogy a normának társadalmilag ésszerű célja van. Hogy ez a cél (görögül telosz) pontosan micsoda, az nagyrészt a tudósok és bírálók részben szubjektív interpretációján múlik.

A könyv fő részében azt mutattam be, hogy ez az objektív teleologikus értelmezés hogyan alkalmazható a gyakorlatban az alkotmányos nyelv kulcsfogalmaira. Alapvető szókészlet alkalmazását javasolom, amely magában foglalja a szuverenitást (erősen átdefiniált értelemben, úgy, mint „a legfőbb kizárólagos hatalom igényét”, amely következképpen nem gátja az európai integrációnak), a joguralmat és az alapjogokat (a mai terrorfenyegetés ellenére is változatlan formában), az alkotmányt (beleértve az Európai Unió alapító szerződéseit is), a demokráciát (biztosítva a polgárok lojalitását és az önkorrakciós mechanizmust egyaránt, ami az Európai Unió esetében azt jelenti, hogy az Európai Parlament gyakorlatilag kizárólagos hatáskörrel rendelkezik az Európai Bizottság megválasztására) és a nemzetet (beleértve valamennyi európai polgárt magában foglaló európai nemzetet.)

A rövidke néhány oldalas utolsó részben néhány fogalmi zsákutcára mutattam rá, amelyeket „elveszett szókészletnek” nevezek. Ezeket részben azért vetem el, mert fogalmilag inkohereensek, részben pedig azért, mert pre-demokratikus és pre-konstitucionális elképzeléseken alapulnak a jogrend működését illetően. Az elvetett kifejezések közé tartozik fogalmi keretként a Staatslehre (ti. hogy az alkotmányjogi érvelésben a pre-legális államigazgatás fogalmát használjuk), a Stufenbaulehre (a normák érvényességének magyarázatául szolgáló kelsen terminológia), a jogelvek mint a szabályoktól különböző normák (ezt Robert Alexy elmélete példázza), valamint a hagyományos közjog-magánjog felosztás (mely fogalmilag elhibázott, és amely ugyancsak támaszkodik az állam és a polgárok közti hierarchikus viszonyra vonatkozó pre-demokratikus képzetekre.

A könyv olyan európai alkotmányjogi nyelvet ír le, amelyet máris széles körben használnak, de sokszor csak öntudatlanul és bizonyos esetekben lényegesen eltérő módokon. A javasolt nyelvten (ti. az objektív teleologikus érvek elsődlegessége) a világon bárhol alkalmazható, és pillanatnyilag nincsen sajátosan európai grammatika, de a javasolt szókészlet a maga részben újradefiniált tartalmával egyértelműen európai. A definíciókat és az azokat motiváló társadalmi kihívásokat mind az európai integráció kontextusában kell megérteni. E kötet ezért nem csupán módszertani gyakorlat az alkotmányelmélet terén, hanem tudatos erőfeszítés is, hogy kiválasszuk, megtisztítsuk és világossá tegyük az európai alkotmányjogi diskurzus alapvető alkotmányjogi szókészletét.«

Az értekezésből most idézett, hivatalos bírálatoktól szokatlanul hosszú szöveg azt a célt szolgálta, hogy tárgy- és szöveghűen bemutathassam azt a szerzői szándékot, amelyet a most bírálat tárgyául szolgáló értekezés megcélzott.

Nos: ha pusztán globálisan kellene minősítenie e szándékot a hivatalos bírálónak, itt már meg is állhatna, s kinyilváníthatná Szerzővel mindenben megegyező álláspontját. Szerző által maga elé kitűzött cél, s az annak megvalósításához választott tudományos eszközök és módszerek ugyanis vitán felül olyan új tudományos produktumnak tekinthetők, amelyek már önmagukban alkalmat adhatnak arra, hogy az értekezést nyilvános vitára alkalmasnak ítélhessük.

A hivatalos bíráló feladatai azonban nyilvánvalóan nem érhetnek itt véget. Neki részletesen értékelnie kell a doktori mű tudományos eredményeit, annak újdonságát, érdemeit és hiányosságait, valamint azt, hogy hiteles adatokat tartalmaz-e, s ennek alapján kell felelősen nyilatkoznia arról, hogy a mű mely téziseit fogadja el új tudományos eredményként.

II.

Néhány általános megjegyzés

1. A Szerző értekezése alapvetően két „láb” áll: az első „láb” valójában az elvi-elméleti bázis felrajzolása, amelynek Disszertáns négy „felvezető fejezetben” tesz eleget. Itt szól (maga által is bevallottan erősen elméleti megközelítéssel) az alkotmányjogi érvelésről általában, itt tekinti át az egyes értelmezési módszereket, itt foglalkozik az alkotmányjog fogalmi rendszerével, de ugyanitt kerít sort a dialektusok és helyi nyelvtenok kérdésének vizsgálatára, ez utóbbinál tér ki az alkotmányjogi érvelések stílusára is az egyes európai országokban.

A második „láb” valójában az értekezés címében („Az európai alkotmányjog nyelve”) ígért tartalom részletes kifejtését adja. A felvezető bő idézetben írtak szerint itt valóban izgalmas kérdések kerülnek terítékre, amelyek közül nem is egynek még fontos napi aktualitása is van. Szerző nem kerüli ki ezeket, ha röviden is, de kitér rájuk, s egyúttal felfogásának alapos alkotmányjogi indokát is meggyőzően megfogalmazza.

Az értekezés imént bemutatott két része arányaiban, terjedelmében kifogástalanul épül egymásra. A megalapozónak, felvezetőnek szánt „első blokk” 60 oldal terjedelemben foglalkozik mindazokkal az elvi-elméleti és módszertani kérdésekkel, amelyek a második (86 oldal terjedelmű), igazán érdeminek szánt mondanivaló kezeléséhez, nem utolsósorban annak megértéséhez elengedhetetlenül szükségesek.

2. Nagyra értékelem az értekezésnek azt az „alapállását”, hogy alapvető jogfilozófiai kérdéseket kellő alaposággal vizsgál, egyáltalán: manapság ritkán tapasztalható elméleti igényességgel számtalan esetben egészen lenyúl a jogdogmatikai alapokig. Igaza van Disszertánsnak: tényleg nem lehet adottnak (különösen megnyugtatóan lezártak) tekinteni egy-egy jogintézményt, azok a változó társadalmi környezet következtében maguk is állandóan változnak, alakulnak. Ennek „követéséhez” valóban egyre kifinomultabb jogi (itt: alkotmányjogi) eszközöket kell találnunk. S e téren nyilvánvalóan felértékelődik Szerző (önmagában is tiszteletreméltó) szándéka, az nevezetesen, hogy az alkotmányos fogalmakat nemcsak leírja, de azok használatát elő is írja. (5. o.)

3. Jó 30 évvel ezelőtt Szamel Lajos professzor egy nyilvános vitán védelmére kelt egy kandidátusi fokozat megszerzésére törekvő jelöltnek, akit az az opponensi kritika ért, hogy nem elég bátor. Szamel Lajos szellemesen megjegyezte: „hagyjátok ezt a szerencsétlen kollégát, ő nem hős akar lenni, csak kandidátus.”

Nos, jelen esetben Jakab András a legkevésbé sem lenne megvádolható azzal, hogy ne lenne bátor: s ez a mentalitása nekem különösen szimpatikus, kifejezetten hozzám közelálló! Nem kertel, nem dug el problémákat, ha kell (s ha kellemetlen is és felhördüléssel is járhat) nevével nevezi a dolgokat. A részletesebb megjegyzéseim között ebből a terítékből majd többet is idézek, itt csupán a „jogállamiság” részfejezetben tárgyalt kínzásról vallott álláspontját citálom: „A kínzás mint tabu, napjainkban a terrorizmusra való hivatkozások hatására gyengülőben van.” (A „hős kerestetik” felfogást fogadja el, egyes helyzetekben – mondja – szükség van olyanokra, akik feláldozzák magukat.)

4. Külön érdeme az értekezésnek, hogy az egyes jogintézményeket adott történelmi miliőbe ágyazottan vizsgálja. Ahol kell, és ahol szükségét látja, akár sok évszázados fejlődési trendeket is megmutat, s mindezekből a jövőre nézve is következtetéseket fogalmaz meg. Hasonlóképpen szerencsés az a szándéka is, hogy egy-egy jogi jelenség vizsgálatánál a nemzeti sajátosságok meghatározó szerepének a hatását is meggyőző módon mutathassa be.

5. Az általános „klisé” szerint illene részletesen kitérni arra is, vajon az értekezésben kellő egyensúlyban vannak-e az elméleti és a gyakorlati szempontok és megfontolások. Nos, hát: a következő részben több olyan megállapítást is idézem a Szerzőnek, amelyek egyértelmű bizonyítékai lesznek annak, hogy Disszertáns nem elefántcsonttoronyban ülve elmélkedik, hanem igenis mai jogéletünk számos anomáliáját felidézve alkalmasint akut és igencsak élő problémákat jelöl meg. S már itt megjegyzem: valójában egyszer sem mulasztja el, hogy azok kiküszöbölésére, megoldására is terápiát javasoljon.

6. Az általános megjegyzések sorában külön kiemelem azt a hatalmas jog- és szakirodalmi bázist, amelyre az értekezés épül. A lábjegyzetelés számozása fejezetenként újra kezdődik ugyan, de ha azokat összeadjuk, 754-es számot kapunk. Láthatóan sokszor van dilemmája a Szerzőnek: mint emeljen be a szövegbe, s mi maradjon meg a lábjegyzetben. Nyilvánvaló, hogy ez az „egyensúlyozás” nem mindig járhat sikerrel, így többször lehetünk

tanúi annak, hogy egyébként fontos tartalmak rekednek meg az apró betűs lábjegyzetben. Kicsit talán zavaró az is, hogy a lábjegyzetben írtak egy-egy oldal 30-40%-át is elfoglalják. S ha már e „formai” jellegű kritikánál tartok: engem kicsit zavar az is, hogy az értekezés tagolásának logikája, pontosabban az egyébként logikusan egymásra épülő fejezetek jelölése szokatlan. (Mint mondtam, világosan kirajzolódik az értekezés két pillére azzal, hogy a Szerző azokat „A” és „B” jelzettel látja el, ugyanakkor az egyes fejezetek római számokkal való jelölése átlépi ezt a világos distinkciót. Így például a teljesen önálló részt indító „B” pont a VI. Fejezettel kezdődik.)

III.

Részletesebb kiemelések

Az alábbiakban az értekezés több olyan megállapítását citálom, amelyekkel kapcsolatban – előre bocsátom: alapvetően támogató – megjegyzéseim lennének.

1. „Az alkotmányjogásznak tehát politikusnak kell lennie, de nem avatkozhat a napi politikába, ha pedig nyilatkozik, be kell tartania bizonyos diszkurzív szabályokat.” (7. o.) Alapvetően igaz és támogató ez az álláspont, hozzátenném azonban, hogy mégsem mindig és nem is mindig kizárólagos érvényességgel. Ha például az állam – bizonyíthatóan napi politikai érdekből – intézményesíti a tiltott visszaható hatályt, úgy az alkotmányjogásznak (de az Alkotmányjogászok Egyesületének, vagy a Magyar Jogász Egylet Alkotmányjogász tagozatának is kötelessége lenn az, hogy ez ellen szót emeljen).

(Ne feledjük: „A jogállam elleni legnagyobb merénylet a tiltott visszaható hatály megengedése).

Mondhatok másik példát is: szerintem az alkotmányvédelem elért szintje sem csökkenthető. Ha ez az Alkotmánybíróság hatáskörének – kifejezetten politikai érdekből történő – csökkentésének eredményeként áll elő, úgyszintén meg kellene szólalnia az alkotmányjogásznak akkor is, ha ezzel maga is a „nagypolitika” területére tévedne.

2. „... az alkotmánybíróságok és a jogtudósok ki tudnak fejleszteni egy fogalmi rendszert (egy jogdogmatikát, vagy annak kifejezetten alkotmányjogi részét, az alkotmányjogi dogmatikát), amely jóval kifinomultabb, mint a tulajdonképpeni alkotmányszöveg rendszere, abból a célból, hogy a jövőbeni esetek megoldását segítő szerszámkészletként használhassák.” Ez a tétel fontos elvi kérdést hoz a felszínre, valójában azt, miként határozza meg önnön „küldetését” egy-egy Alkotmánybíróság. Az idézetben szereplő „modell” nyilván nem a textualista Alkotmánybíróság modellje. Magam is ennek a „szabadabb mozgású” alkotmánybíráskodásnak voltam és vagyok híve ma is.

3. „... az alkotmánybíróság csak akkor térhet el korábbi döntéseitől, ha erre nagyon erős indoka van. ... Az eltérés lehetőségét akkor lehet ésszerűen megfontolni, ha a társadalmi körülmények igen nagymértékben megváltoztak (pl. új tények merültek fel, amelyeket a korábbi döntés semmiképpen nem vehetett figyelembe, vagy ha a korábbi döntés per incuriam született).” (27. o.)

Való igaz, az eltérésnek erős indokon kell alapulnia. De ki mondja meg, mi adott esetben az „erős indok”. Maga az éppen eltérést fontolgató Alkotmánybíróság! Az alapjogok korlátozásával kapcsolatban – alkotmánybíróként – éreztem ilyen (nem kívánatos) elmozdulást. Az utóbbi évek néhány többségi határozatában mintha teret nyert volna az, hogy az alapjogok korlátozása (a szükségességi-arányossági teszt alkalmazása) akár egy államcélra vagy közérdekre, vagy akár törvényi szándéokra tekintettel is megtehető lenne. Ez sarkallt arra, hogy több többségi határozathoz is különvéleményt fűztem. A 20/2014. (VII.3.) AB határozathoz (ABH, 2014, 468) fűzött különvéleményemben erről a következőket írtam: „[357] 2.4. Nem látok így olyan „nyomós közérdeket” (még kevésbé alkotmányos vél vagy értéket – lásd a különvélemény [358].[361] bekezdéseit), amely a törvény által intézményesített kényszerintegrációt alaptörvény-konformmá tenné. Egyetértek az indítványozókkal – s a való élet tényei is ezt valószínűsítik –, hogy a jogalkotó csupán általános jellegű, gazdaságpolitikainak tekinthető érvekkel próbálja legitimálni az alapjogkorlátozásokat. Törvényi szinten megfogalmazott politikai szempontok, célok, törekvések önmagukban azonban nem teszik alkotmányjogilag is legitimé az alapjogkorlátozást.”

4. Jakab András értekezése négy fontos érvtípust tárgyal, de – mint írja – „a gyakorlatban az Alkotmánybíróságok olykor semmiféle elméleti mintát sem követnek az érvek mérlegelése során (olykor pedig csak régi és idejétmúlt értelmezéseket visszahangoznak ...)”. (41. o.) Hát ebben (is) bizony igaza lehet. (És pedig a magyar Alkotmánybíróság esetében is).

5. Rendkívül tanulságosak a külföldi (különösen osztrák, német) Alkotmánybíróságok munkáját (ha tetszik: mentalitását) érintő megállapításai is. Különösen elgondolkodtató az a véleménye, miszerint „a német politikai kultúrában tabunak számított volna az alkotmánybíróval szembeni konfliktus felvállalása.” (51. o.) 18 esztendei alkotmánybírói múlttal a hátam mögött, ezt a gondolatot, különösen a helyén kezelendőnek ítélem annál is inkább, mivel ebben az ügyben a magyar Alkotmánybíróság már 1997-ben (!) letette a garast. Ezt idéztem fel a negyedik alaptörvény-módosítás „alaptörvény-ellenessége” tárgyában hozott 12/2013. (V. 24.) AB határozathoz (ABH 2013, 390.) csatolt különvéleményemben: »[137] (...) [A] fékek és egyensúlyok kialakult rendjét – következmények nélkül – egyetlen hatalmi ág (vagy közhatalmi tényező) sem boríthatja fel, s ez alól az Országgyűlés sem képez kivételt. Védelmet élvez ezért az Alkotmánybíróság hatásköre is: „[a] magyar közjogi berendezkedés egyik alapja a (...) jogállamiság elve. Az Alkotmánybíróság megítélése szerint e jogállamban az Alkotmánybíróság hatáskörének a klasszikus alkotmányos szervekkel azonos alkotmányos védelmet kell biztosítani. Ezzel elkerülhető, hogy az Alkotmánybíróság határozatai nyomán aktuális politikai érdekek alapján, gyakorlati kormányzati megfontolások az elsődleges megoldást alkotmánybírói hatáskör-felülvizsgálatban keressék. (...) A (...) jogállamiság tartalmi követelménye az Alkotmánybíróság – közjogi helyzetéből fakadó – alkotmányi hatásköri szabályozás és ezáltal védelme. E védelem szükségessége az Alkotmánybíróságnak a hatalommegosztás rendszerében elfoglalt szerepéből, azaz az alkotmányossági szempontoknak az államszervezet egészében való érvényesítéséből ered.” [66/1997. (XII. 29.) AB határozat, ABH 1997, 403.] [...] [H]atásköreik gyakorlása során az Alkotmányban meghatározott esetekben a hatalmi ágak együttműködésre kötelesek és tiszteletben kell

tartaniuk az elválasztott hatalmi szervezetek döntéseit és autonómiáját.” [62/2003. (XII. 15.) AB határozat, ABH 2003, 637.]«

Itt is nehéz a sorsa a hivatalos bírálónak, minthogy a hatalommegosztásról fentebb írtak és Jakab András álláspontja között teljes az összhang. Mert mit is ír Jelölt? „A hatalommegosztásos modern demokráciák egyik kulcseleme, hogy a jogi értelemben vett teljhatalom soha nem fogadható el. A korlátlan hatalomnak ugyanis a politikusokba vetett nagyfokú bizalomra kell alapulnia, és ez a nagy bizalom az eddigi történeti tapasztalatok szerint túlságosan kockázatos ...” „A törvényhozásnak ezért akármilyen választói felhatalmazása is van, hatalma egy alkotmányos demokráciában nem lehet korlátlan. A hatalom részegítő-hipnotizáló hatásától óvnunk kell a politikusokat. A bölcsőbbje ezt maga is belátja, és ... Odüsszeuszhoz hasonlóan az árbochoz kötteti magát, mert tudja, hogy nem fog tudni ellenállni a sziréneknek. A kevésbé bölcs politikust a hajó utasainak maguknak kell lekötözniük.” (103. o.)

6. Mint fentebb már megfogalmaztam, az értekezés második nagy szerkezeti egységében (a 60. oldaltól) tér ki Szerző igazán a címben ígért penzum teljesítésére. Ez a blokk „A javasolt szókészlet mint a különböző kihívásokra adott válaszok történeti mozaikja” címet viseli, s négy (akár önállóan is megálló) fejezetben tárgyalja a szuverenitást és európai integráció a jogállamiság, alapjogok helyzetét a terrorfenyegetett Európában, az Európai Alkotmányt, valamint az európai demokrácia alakulását a parlamentarizmus erősödésével kapcsolatba hozva.

Minthogy magával az itt fellelhető újszerű megközelítés egészével is egyetértek és az egyes résztémakörök feldolgozása során alkalmazott vonalvezetést is követni tudom, mindössze néhány kiemelést teszek:

a) Teljesen újszerű feldolgozását adja az értekezés a szuverenitás kapcsán felbukkanó problémáknak, s teszi mindezt úgy, hogy mindegyik kiválasztott országnál különös gondot fordít a történelmi háttér (történeti meghatározottság) meghatározó szerepének bemutatására. Az értekezés megkülönböztetett figyelmet szentel a nemzeti szuverenitás és az európai integráció kapcsolatának bemutatására, itt különböző alternatívákat, variációkat is felkínál. (74-79. o.)

Két kérdést fogalmaz meg az értekezés:

Hogyan oldható meg a jog szintjén az európai integráció és a nemzeti szuverenitás konfliktusa? Hogyan kellene megválaszolnunk az EU-n belüli szuverenitás kérdését? Mindkettőre meghökkentőnek tűnő, de teljesen elfogadható választ ad: e kérdéseket nem megválaszolni, hanem semlegesíteni kell. (80. o.)

b) A jogállamiság kérdését Szerző a terrorfenyegetettségre adható válasz kapcsán tűzi tollvégre. E hivatalos bírálat II. rész 3. pontjában szoltam már a Szerző „kínzás” kapcsán kifejtett álláspontjáról, amelynek végül meggyőző indokát itt adja az értekezés: „Kivételes esetekben és ad hoc alapon mégis morálisan igazolható lehet bizonyos alkotmányos szabályok megszegése, ha azzal életeket mentünk vagy az alkotmány egészét védjük meg. Az ilyen eljárás törvénytelenége mindazonáltal egyértelmű. Ezért úgy gondolom, hogy a terrorfenyegetés idején is fent kell tartanunk a jogállamiság és az alapjogvédelem

hagyományos definícióját”. (81. o.) Ennél korrektebb válasz valóban nem adható a felvetett problémára. Ezt erősítik meg a Szerző által a 97. oldalon írtak is: „... a terrorizmus problémája nem indokolja a jogállamiság új paradigmáját, ... e tekintetben ragaszkodnunk kell a régi jogi fogalmainkhoz. Nem tekinthetjük elégséges oknak a terrorfenyegetést ahhoz, hogy általánosságban túllépjünk az alkotmányos korlátokon, hanem ragaszkodnunk kell a kényszer feltétlen jogi tilalmához”.

c) Külön érdeme az értekezésnek, hogy az általa átértékelt régi, vagy éppen általa felvetett új jogfilozófiai kérdéseket az Európai Unió környezetbe ágyazottan elemzi Szerző. A 100. oldaltól gyakorlatilag két vonatkozásban is előtárja az Európai Unióval kapcsolatba hozható (hozandó) összefüggéseket. Egyrészt az ún. Európai Alkotmány kérdése kerül bonckés alá, másrészt az európai demokrácia alakulása kapcsán tesz – feltétlenül hasznosítható – javaslatokat a Szerző. Mindkét vonatkozásban elemeire bontja a problémákat Disszertáns, majd az azokra adott (meggyőző) válaszaival újraépíti a fő kérdésre adandó válaszát.

Az Európai Alkotmányról szóló Szerződés (TCE) ugyan elbukott a holland és a francia népszavazáson, ezt mégsem tartja – helyesen – tragédiának a Szerző: „az EU mégis rendelkezik alkotmánnyal, hiszen az Alapító Szerződések (formai értelemben vett) alkotmányként funkcionálnak ... az Alapító Szerződések az Európai Unió alkotmányának tekinthetők.” Amit hiányol, az a Szerződések szimbolikus ereje. Erre nézve is van azonban megnyugtató válasza: » ... hogyha az Alapító Szerződések (beleértve az EU Alapjogi Chartáját) „Európa Alkotmányának” nevezzük, a jogi kérdéseket pedig alkotmányjogi kérdésekként fogjuk fel, akkor ezáltal a nyilvános diskurzust is alakítjuk, egyfajta szimbolikus erővel ruházva fel ezeket a dokumentumokat.« (116. o.)

Jelentőségének megfelelően részletesen foglalkozik Szerző az Európai Unió demokráciájával. A demokrácia fogalom és tartalom sokoldalú bemutatása után közelít rá az Európai Unió demokráciájának (demokratizálhatóságának) a kérdésére. Az egyik szokásos kifogás az EU-val szemben az – mondja –, hogy nem lévén állam, demokratikus sem lehet, ezért az EU hatáskörei nem csupán a nemzeti szuverenitást sértik, de (fogalmilag) a népszuverenitással és a demokráciával sem egyeztethetők össze. (129. o.) Úgy véli, hogy az iménti kijelentés önmagában csak egy nem túlságosan meggyőző állítás, de az ilyen kifogások néha olyan érvekkel vegyesen merülnek fel, mint hogy „nincsen homogén európai démosz” vagy, hogy „nincsen európai nemzeti identitás”.

E felfogásokat meggyőző érvekkel bírálva a Szerző fontos elvi tételeket fogalmaz meg. Közülük a fontosabbak:

- „Az EU demokratikus létrejötte nem elegendő ahhoz, hogy jelenleg is demokratikusan működjön.” (138. o.)
- „El kell fogadnunk, hogy szerződésmódosítással közvetlenül az EU nem válhat parlamentáris rendszerré, a nem jogi politikai struktúráján azonban változtathatunk”. (138. o.)

E körben az ún. „konvenciók” jelentőségét emeli ki, meggyőzően bizonyítva ezek hadrafoghatóságát.

- »... ha olyan értelemben használjuk az EU-val kapcsolatosan a „demokrácia” és a „demokratikus” kifejezéseket, hogy azzal segítsük a fogalom céljának a megvalósulását,

ti. az önkorrekcíós képesség fejlesztését és a lojalitás felébresztését« – írja –, akkor ezzel komoly hozzájárulást adhatunk az EU demokratizálásához. Mondja továbbá: „Az EU politikai hatalma tény, és ha a polgárok számára leginkább hasznos módon kívánjuk működtetni, akkor az elszámoltathatóságot is fokozni kell. Ennek leginkább járható útja pedig valószínűleg az EU parlamentáris rendszerré alakítása. Az ezt akadályozó fogalomhasználatot ezért el kell vetni, az ezt elősegítőt pedig támogatni.” (141. o.)

IV. Összegzés

Az általam elemzett doktori mű új tudományos eredményei – egyetértve a Szerzővel – abban foglalhatók össze, hogy valóban sikerült Disszertánsnak olyan szókészlet alkalmazását javasolnia, amely magában foglalja a szuverenitást, a joguralmat és az alapjogokat, az alkotmányt és a demokráciát. Ez az új (vagy átértékeltelt megtartott) szókészlet valóban alkalmas arra, hogy fontos alkotmányjogi alapintézmények azonos nevezőn legyenek vizsgálhatók országhatáron belül és azon túl is. Az értekezésnek fontos erénye (újdonsága) az is, hogy meggyőzően bizonyítja néhány fogalmi zsákutca tarthatatlanságát is, amelyet „elveszett szókészletnek” nevez. Ide sorolja a Staatslehre-t, a Stufenbaulehre-t, valamint a hagyományos tant a közjog-magánjog megosztására. Nyilvánvaló, hogy e téren komoly tudományos vitára is okot adhat a felfogása, melyet azonban – a gazdag érvekészletére is tekintettel – nyugodtan felvállalhat.

Az értekezés 60. oldalától kezdődő részt teljes egészében új tudományos eredménynek tartom, és pedig nemcsak általánosságban, hanem a részelemeket érintő elvi-elméleti megállapításokra kiterjedően is.

Az értekezés 60. oldaláig terjedő, „alapozó” karakterű blokk sem csupán „előkészítő” karakterű, hanem probléma érzékeny és érzékeltethető megállapításokkal teletűzdelt, további termékeny tudományos vitákra ösztökélő fejtegetések gazdag tárháza. (Kis híján magam is besétáltam ebbe a Szerző által nyilván szándékosan felállított csapdába: de talán még jókor rájöttem arra, hogy nem az én – Szerző által igencsak inspirált – „értekezésem” a mostani tudományos értékelés tárgya).

Mindezekből alighanem világosan kiolvasható már az álláspontom: az értekezést feltétlenül alkalmasnak tartom nyilvános vitára.

Pécs, 2016. 05.12.

Dr. Kiss László DSc.
egyetemi tanár